

UOT-811.512.162

Səhifə: 52-58

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2025.2.52>

Natəvan Hüseynova
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

1980-1990-CI İLLƏRDƏ AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ TİBBİ TERMINOLOGİYANIN FORMALAŞMASI VƏ İNKİŞAF XÜSUSİYYƏTLƏRİ

XÜLASƏ

Məqalədə 1980-1990-cı illərdə Azərbaycan dilində tibbi terminologiyanın formalaşması və inkişafı araşdırılır. Sovet dövründə elmin və təhsilin əsas dili rus dili olsa da, milli özünüdərk və dil siyasətində baş verən dəyişikliklər nəticəsində tibbi terminlərin Azərbaycan dilində işlədilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır. Məqalədə tibbi terminlərin leksik mənbələri (latın, yunan, rus, ərəb-fars və milli mənşəli), onların morfoloji və sintaktik quruluşları, tərcümə çətinlikləri, sinonimlik, semantik genişlənmə və standartlaşdırma problemləri təhlil olunur. Araşdırma göstərir ki, bu dövr sonrakı illərdə vahid milli tibbi terminologiyanın formalaşması üçün əsas zəmin yaratmışdır.

Açar sözlər: tibbi terminologiya, Azərbaycan dili, 1980-1990-cı illər, tibbi təhsil, dil siyasəti.

Giriş: XX əsrdə Azərbaycan dilində elmi üslubun, xüsusilə də terminoloji sistemin formalaşması və inkişafı dilçilik elminin əsas problemlərindən biri kimi ön plana çıxmışdır. Elmi üslubun vacib tərkib hissəsi olan tibbi terminologiya, tibb elminin inkişafına töhfə verməklə yanaşı, cəmiyyətin sağlamlıqla bağlı mədəni dəyərlərinin formalaşmasında da əhəmiyyətli rol oynayır. Bu dövrün özünəməxsus sosial-siyasi şəraiti, ictimai düşüncədə baş verən dəyişikliklər, elmi biliklərin artması və ölkələrarası əlaqələrin genişlənməsi Azərbaycan dilində müxtəlif sahələrə aid terminoloji sistemlərin, o cümlədən tibbi terminlərin zənginləşməsində təsirsiz ötürməmişdir. Belə ki, XX əsrin sonlarında tibbi terminoloji sistem mühüm inkişaf mərhələsindən keçmişdir. Tibbi terminologiya elmi biliklərin inkişafı prosesinin mühüm istiqamətlərindən biri kimi formalaşaraq həm nəzəri, həm də praktik səhiyyə sahəsində Azərbaycan dilinin funksional imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirmişdir.

Tibb elmi bütün dünyada ən sürətlə inkişaf edən sahələrdən biri olduğundan, terminoloji bazanın yenilənməsi və təkmilləşdirilməsi hər zaman labüd olmuşdur. XX əsrin 80-90-cı illəri, xüsusilə tibbi terminologiyanın inkişafı baxımından mühüm bir dövr olmuşdur. Bu dövrdə tibb sahəsində baş verən irəliləyişlər, yeni texnologiyaların tətbiqi və tibbi xidmətlərin keyfiyyətinin artırılması, terminologiyanın yenilənməsini zəruri etmişdir. N.Hüseynova yazır: “Tibb elminin ümumi mənzərəsi, səviyyəsi, təcrübi vəziyyəti hər dövrün fəal terminologiyasında öz əksini tapır. Bir – birini əvəz edən dövrlər və mərhələlər üzrə sistemli tibbi terminologiya tibb elminin əhatə etdiyi məzmununu, onun inkişaf əlamətlərini, keçmiş və müasir vəziyyətini özündə əks etdirir. Məhz çox mühüm nəzəri və praktik mahiyyət daşıdığına görə tibb terminlərinin ciddi tədqiqat obyektinə çevrilməsi xüsusi önəm kəsb edir” [4, s.61].

XX əsrin sonlarında tibbi terminlərin işlədilməsi və sistemləşdirilməsi yalnız lüğətçilik və terminologiya işləri ilə deyil, həm də ali tibbi təhsil müəssisələrində tədris, tibb ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcüməsi, milli kadr hazırlığı və normativ-hüquqi baza ilə bağlı proseslərlə sıx əlaqədə olmuşdur. 1980-ci illər SSRİ məkanında rus dilinin dövlət dili statusunu, üstün mövqeyini qoruyub saxladığı dövr idi və ittifaqın bütün respublikalarında elmin, təhsilin və idarəetmənin əsas dili kimi tətbiq olunurdu. Bu o demək idi ki, rəsmi dövlət idarəçiliyində, ali elmi fəaliyyətlərdə və beynəlxalq mübadilədə rus dili üstünlük təşkil edirdi. Azərbaycan dilinə yalnız “respublika dili” statusu verilmişdi və bu rəsmi statusunun məhdudluğu tibbi terminlərin istifadə dairəsinə də

təsirsiz qalmamışdır. Bütün ittifaq miqyasında işlənən tibbi terminlərin böyük əksəriyyəti rus dilində idi. Dərslilər, elmi məqalələr, konfrans materialları əsasən rus dilində çap olunurdu. Azərbaycan Tibb Universitetində də tədrisin böyük hissəsi rus dilində aparılırdı. Bu səbəbdən Azərbaycan dilində tibbi terminlərin işlədilməsi məhdud çərçivədə qalırdı.

Azərbaycan dilində tibbi dərslilərin azlığı səbəbindən tələbələr əsasən rusca mənbələrdən istifadə edirdi. Belə ki, tibbi terminlərin çoxu rus dilindən tərcümə edilərək qəbul olunurdu. Latin mənşəli terminlərin Azərbaycan dilinin fonetik və qrammatik sisteminə adaptasiya prosesi nəzərəcarpacaq dərəcədə aşağı tempdə aparılırdı. Azərbaycan dilində tibbi dərslilər demək olar ki, məhdud sayda çap olunurdu. Buna baxmayaraq, Azərbaycan alimləri və ziyalıları, xüsusilə də Terminologiya Komitəsi, Azərbaycan Tibb Universiteti və digər elmi müəssisələrdə fəaliyyət göstərən tədqiqatçılar milli terminoloji sistemin zənginləşdirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atırdılar. Belə ki, 1980-1990-cı illərdə Azərbaycan dilində tibbi terminlərin vahid sistemdə işlədilməsi üçün bir sıra təşəbbüslər həyata keçirildi: Azərbaycan Tibb Universitetində elmi şuralar tərəfindən terminoloji komissiyalar yaradıldı. “Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti”nin yeni nəşrlərində tibbi terminlərə geniş yer verilirdi. Azərbaycan dilində tibbi məqalələr çap olunmağa başlandı və bu, yeni terminlərin praktik istifadəsinə şərait yaratdı. Bu illərdə Azərbaycan dilində tibbi terminlərin istifadəsi ən çox tədris prosesində özünü göstərdi. Azərbaycan Tibb Universitetində dərslərin böyük hissəsi rus dilində aparılrsa da, milli auditoriyalarda və bəzi fakültələrdə Azərbaycan dilində də mühazirələr oxunurdu. Bu, tibbi terminlərin ana dilimizdə işlədilməsinə tələbat yaradırdı. Bu dövrdə Azərbaycan dilində “*Sitologiya histologiya və embriologiyadan təcrübə*” məşğələlərinə dair metodik göstəriş (1981), “*Ağız boşluğu orqanlarının anatomiyası*” dərslərsəiti (1984), “*Əməli cərrahiyyə və topoqrafik anatomiya*” fənnindən metodik göstəriş (1986), “*Xüsusi cərrahiyyə*” fənn üzrə metodik göstəriş (1986), “*Embriologiya əsasları ilə histologiya*” (1987) və s. dərslərsəiti və metodik vəsaitlər nəşr olunmuşdur.

Azərbaycan dilində tibbi terminlərin işlədilməsi daha çox praktik zərurətdən doğurdu. Tibbi kadrların böyük bir hissəsi azərbaycandilli tələbələr idi və onların öz ana dillərində təhsil almasına ehtiyac vardı. Bunun nəticəsində bəzi sahələr üzrə Azərbaycan dilində terminlərin istifadəsi artdı. Məsələn: *нервная система* → “*əzəb sistemi*”, *кровообращение* → “*qan dövranı*”, *дыхательная система* → “*tənəffüs sistemi*”, *вытяжение нервов* → “*sinirlərin dartılması*”, *вывих надколенника* → “*diz qapağının çıxığı*”, *острое респираторное заболевание* → “*kəskin respirator xəstəlik*”. Verilən nümunələr göstərir ki, Azərbaycan dilində tibbi terminlərin formalaşdırılması həm tərcümə, həm də milli söz yaradıcılığı yolu ilə həyata keçirilirdi.

Bu illərdə dil siyasətində baş verən dəyişikliklər tibbi təhsil və elmi fəaliyyətdə özünü göstərdi: 1. Tibbi terminlərin Azərbaycan dilində sistemləşdirilməsinə başlandı. 2. Azərbaycan dilində tibbi lüğətlər və terminoloji izahlı kitabçalar çap olundu. 3. Elmi məqalələrin Azərbaycan dilində yazılması istiqamətində təşviqedicili tədbirlər görüldü. 4. Tibbi maarifləndirici materiallar (qəzet, jurnal məqalələri, təlimatlar) Azərbaycan dilində çap olunmağa başladı.

Bütün bunlarla yanaşı, müəyyən problemlər də qalmaqda idi: a) Rus dilində işlənən terminlərin bir çoxunun Azərbaycan dilində qarşılığı yox idi; b) Müxtəlif müəlliflərin tərcümə zamanı fərqli terminlərdən istifadə etməsi terminoloji vahidliyin təmin olunmasında çətinlik yaradırdı; c) Alınma terminlərin düzgün fonetik mənimsənilməsi məsələsi həll olunmamış qalırdı.

Aparılan dil siyasəti tibbi terminologiyanın inkişafına həm məhdudiyətlər, həm də imkanlar yaratmışdır. Sovet dövrünün rusdilli üstünlüyü tibbi terminlərin milli dilə keçməsinə əngəlləsə də, 1992-ci ildə qəbul edilmiş Dövlət dili haqqında Qanun bu prosesin sürətlənməsinə səbəb olmuşdur. Bu dövr tibbi terminologiyanın müstəqillik dövrünə keçid üçün mühüm hazırlıq mərhələsi olmuşdur.

Azərbaycan tibbi terminologiyasının leksik tərkibi müxtəlif mənbəli olması ilə səciyyələnir. Bu sahədə əsasən üç mənbəyə istinad olunurdu:

1. Milli mənşəli terminlər. Xalqın tarixi təcrübəsi, xalq təbabəti ilə bağlı olan sözlərdir. Məsələn, *beyincik*, *yatalaq*, *yaraaçan*, *uşaqsalma*, *uyuşma*, *toxuma köçürmə*, *düyünlü tikiş*, *təpitmə*, *süzənək*, *qanaxma*, *qaşınma*, *qıcolma* və s.

Azərbaycan dilinin tibb terminologiyasında milli mənşəli terminlərin inkişafı dilin zənginləşdirilməsi, tibbi elmlərin milli səviyyədə inkişafı baxımından əsas şərtlərdən biridir. Bununla belə, Azərbaycan dilinin tibb terminologiyası yalnız milli söz bazası ilə məhdudlaşmayıb, tarix boyu müxtəlif dillərdən qarşılıqlı əlaqələr nəticəsində söz-terminlər alaraq zənginləşmişdir. “Sözalma” (terminalma) dedikdə M.Qasimov adətən yeni yaranan anlayışları ifadə etmək və mövcud anlayışları ifadə etmək və mövcud anlayışları bir-birindən dəqiq fərqləndirmək üçün başqa dillərdən ayrı-ayrı elementləri olub işlənməsi prosesini nəzərdə tutur [3, s.146].

2. Ərəb və fars dilləri: Ənənəvi Azərbaycan təbabətində işlənən terminlərin mühüm hissəsi ərəb-fars mənşəlidir: *bəlğəm, təzyiq, dəri, ishal, ifrazat, iflic, imalə, məlhəm, cərrahiyyə* və s.

3. Latın və yunan mənşəli terminlər. 1980-1990-cı illərdə Azərbaycan dilində tibbi terminlərin mühüm bir hissəsi beynəlxalq leksik fonddan – əsasən yunan və latın mənşəli sözlərdən ibarət idi. Latın dili- Tibbin beynəlxalq dili hesab edilən latın dili vasitəsilə yüzlərlə termin Azərbaycan dilinə keçmişdir: *anemiya, fraktura, nervus, arteriya, vena, muskul, patologiya* və s. Yunan dili – Tarixi-etimoloji baxımdan yunan dili tibb terminologiyasının formalaşmasında əsas mənbə rolunu oynamış və bu gün də həmin təsirini qorumaqdadır: *biologiya, fiziologiya, anatomiya, farmakologiya, dermatologiya, pediatriya* və s. Klassik tibb elminin tarixi mənbələrinə söykənən bu terminlər beynəlxalq xarakter daşıyır. Bu tip terminlər 1980-90-cı illərdə də olduğu kimi, həm dərslərdə, həm də təcrübi təbabətdə işlənilirdi.

Sovet dövründə beynəlxalq tibb terminlərinin böyük hissəsi rus dil vasitəsilə Azərbaycan dilinə keçmişdir. Elm və texnikanın inkişafı ilə bağlı olaraq beynəlxalq terminoloji leksikada zənginləşir, yaranmış yeni terminlər əksər dillərə yol tapır. Bəzən dilin saflığı uğrunda mübarizə aparanlar dildə özünə möhkəm yer eləmiş bu cür beynəlxalq terminləri “özünüküləri” ilə əvəz etməyə çalışırlar ki, bu da uğursuz nəticələrə gətirib çıxarır. Azərbaycan terminologiyası əsasən iki istiqamətdə inkişaf edib zənginləşir. Birinci istiqamətdə bəzi fonetik dəyişikliklərlə və ya heç dəyişmədən keçir. Məsələn, “*fibroma*”- “*фиброма*”, “*uremiya*”- “*уремия*”, “*hemodializ*”- “*гемодиализ*”, “*nematologiya*” - “*гельматология*” və s. Bu növ alınmalar obyektiv zərurətdən yaranır. Məhz alınmalar nəticəsində Azərbaycan dilinə yeni anlayışları bildirən terminoloji vahidlər daxil olur.

Tibbi terminologiyanın formalaşmasında tətbiq olunan üsullardan biri də tərcümədir. Tərcümə nəticəsində yaranan yeni terminlər, ana dilin tibbi leksikasını zənginləşdirməklə yanaşı, elmi dilin formalaşmasına da müsbət təsir göstərir. Həmin dövrdə bəzi terminlərin Azərbaycan dilində ekvivalenti verilmişdir: *ürək çatışmazlığı* (сердечная недостаточность), *beyin qişası iltihabı* (менингит), *qaraciyər serrozu* (цирроз печени).

Qeyd edək ki, tibbi terminologiyanın inkişafında ən böyük çətinliklərdən biri məhz tərcümə idi. Bu dövrdə tibbi terminlərin Azərbaycan dilində işlədilməsi bir sıra problemlərlə müşayiət olunurdu, yəni bir anlayış bir neçə sözlə ifadə olunurdu. *İnfeksiya* bəzən “*yoluxma*”, bəzən də “*xəstəlik keçirmə*” kimi işlənilirdi. *Stenokardiya* həm “*ürək ağrısı*”, həm də “*ürək tutması*” şəklində, *stroke* (rusca – insult) termini Azərbaycan dilində “*beyin qan dövranının pozulması*”, “*qansızma*”, “*iflic*” kimi tərcümə olunurdu. Bəzən isə terminlərin tam qarşılığını vermək mümkün olmurdu: *allergiya* termini “*həssaslıq artması*”, *anemiya* çox vaxt “*qanazlığı*”, *spazm* – qıcolma / qısıqla ilə əvəzlənirdi, lakin tibbi baxımdan bu sözlər tam düzgün mənanı ehtiva etmirdi.

M.Abdullayev yazırdı: “...Təəssüflə qeyd etməliyəm ki, ayrı-ayrı nəşriyyatlar tibbi terminləri Azərbaycan dilində işlədərkən tibb jurnalı redaksiyasının təcrübəsindən az istifadə edirlər. Halbuki burada demək olar ki, bütün tibb terminləri tez-tez işlənilir və onların əksəriyyəti artıq özünün vətəndaşlıq hüququnu çoxdan qazanmışdır. Bununla belə, düzəlişə ehtiyacı olan terminlər hələ az deyildir. “Медицина” sözünün indiyədək Azərbaycan dilində iki cür yazılması (tibb və təbabət) acınacaqlı haldır. Bəla burasındadır ki, buna nəinki digər sahələrdə, hətta tibb sahəsində, ayrı-ayrı tibbi müəssisə və institutlarda, nəhayət öz jurnallarımızda belə təsadüf edirik. “Tibb” termini əsl elmi termindir və təhsil almaqla əlaqədardır. Deməli, “медицина” sözünün elmi mənasına müvafiq gələn yeganə termin “tibb”dir. “История медицины” ifadəsinin jurnalımızda uzun müddət “təbabət tarixi” kimi işlədilməsi də yenə terminoloji dolaşılıqla

əlaqədardır... Bizi maraqlandıran təbabətin yox, tibb elminin tarixidir, buna görə də elmi ifadə kimi yalnız “tibb tarixi” işlədilməsi daha münasibdir” [1, s.83].

Bu sözləri institutların adları haqqında da demək olar. Qəribədir ki, bəzi institutların adlarında həm tibb, həm də təbabət sözləri vardır, deməli, bu məfhumlar bir-birinə qarşı qoyulmuşdur ki, bununla da heç vəchlə razılaşımaq olmaz. “Tibbi parazitologiya və tropik təbabət institutu” adında bunu aydın görmək olar. Burada həm tibb, həm də təbabət sözləri “медицинская” və “медицина” sözlərinin qarşılığı kimi verilmişdir. Buradan belə çıxır ki, isim kimi təbabət, sifət kimi isə tibb sözləri işlədilir. Nəticədə “Институт медицинской паразитологии и тропической медицины” yuxarıda göstəriləni kimi tərcümə olunmuşdur. Halbuki İnstitutun adı “Tibbi parazitologiya və tropik tibb institutu” kimi daha düzgün verilə bilərdi [1,s.83].

Tərcümədə qoşa işlədilən terminlər sırasında “*sinir*” və “*əsəb*”, “*aptek*” və “*əczaخانه*”, “*orqan*” və “*üzv*”; “*operasiya*” və “*cərrahi əməliyyat*” və s. bu kimi sözləri göstərmək olar. “*Соединение*” və “*сращение*” sözlərinin əvəzində yalnız “birləşmə” sözünün işlədilməsi düzgün deyildir, bu sözlərə uyğun olaraq dilimizdə “birləşmə” və ya “bitişmə” sözləri vardır. “*Трубчатая кость*” məfhumu dilimizdə həm “*borulu sümük*” və həm də “*lülə sümük*” şəklində işlədilir. Lakin “*трубчатый орган*”, “*слуховая труба*”, “*uşaqlıq lüləsi*” terminləri isə “*lülə orqan*”, “*eşitmə lüləsi*” kimi uydurmalar şəklində deyil, yalnız “*borulu orqan*”, “*eşitmə borusu*”, “*uşaqlıq borusu*” şəklində işlədilir.

1980-1990-cı illər ərzində Azərbaycan tibbi terminologiyası sahəsində vahid terminoloji sistemin formalaşmaması, terminlərin işlədilməsində qeyri-müəyyənliyə və uyğunsuzluğa səbəb olmuşdur. Həmin dövrdə tibbi terminlərin istifadəsində ikili yanaşma – həm beynəlxalq terminlər, həm də bu sözlərin azərbaycanca qarşılıqlarının paralel şəkildə işlədilməsi müşahidə olunurdu. Məsələn, *bronxit – nəfəs yolları iltihabı, paraliç – iflic, pnevmoniya – ağciyər iltihabı, diabet – şəkər xəstəliyi, hipertoniya – yüksək təzyiq, aritmiya – ürək ritminin pozulması, peritonit – qarın boşluğunun iltihabı* və s. Bu cür terminoloji qeyri-vahidlik, həm tibbi sənədləşmədə, həm də tədris və elmi ədəbiyyatda anlaşılmaqlıqlara gətirib çıxarır, terminoloji sistemin normallaşdırılması ehtiyacını gündəmə gətirirdi.

Sosial-iqtisadi və siyasi dəyişikliklər tibbi terminlərin ictimai müstəvidə istifadəsini artırdı. “*Epidemiya*”, “*immunitet*”, “*travma*”, “*dərman*” kimi terminlər yalnız elmi mətnlərdə deyil, publisistik üslubda da işlədilməyə başlandı. Bu proses terminlərin semantik çərçivəsini genişləndirdi. Məsələn, “*ictimai immunitet*”, “*dərman siyasəti*” və s.

Azərbaycan dilində tibbi terminlərin morfoloji strukturu həmin dövrdə həm klassik beynəlxalq elementlərin, həm də milli dilin sözyaradıcılığı imkanlarının qarşılıqlı təsiri ilə formalaşırdı.

1. Sadə tibbi terminlər – əsasən bir kökdən ibarət terminlərdir: *qan, damar, dəri, oynaq, sümük, ağrı*. Bu sözlərin bir çoxu qədim türk mənşəlidir və xalq təbabətindən gəlmişdir.

2. Mürəkkəb tibbi terminlər – iki və ya daha artıq komponentin birləşməsi ilə yaranır: *sidikdaşı, böyrəkdaşı, nəfəsalma, oynaqdanxaric, əzələiçi, qurdağız, anadangəlmə, kəllədaxili*.

3. Düzəltmə tibbi terminlər – dilin daxili imkanları hesabına, yəni milli şəkilçilər vasitəsilə yaranır. Məsələn, *Sor → sorulma, Çıx → çıxıq, Sağ → sağalma, İrin → irinlik. maska → maskalanma, gips → gipsləmə, reprezentativ → reprezentativlik*.

Yunan və latın mənşəli morfemlərdən ibarət tibbi terminlər – *kardio-, nevro-, derma-, bronxo-* və s. əvvəlki dövrlərdə olduğu kimi, 1980-1990-cı illərdə də Azərbaycan tibbi terminologiyasında geniş şəkildə istifadə olunmaqda davam etmişdir. Məsələn: *kardiologiya, dermatologiya, bronxogen, hipotenziya, limfogen, kavernotomiya, hemotoraks, hipertenziya, nevrofiz, neyroplegiklər, neodikumarin, nefrotiliaz* və s.

Bu morfemlər tibbi anlayışların dəqiq şəkildə ifadə olunmasına şərait yaratdığı üçün həm elmi ədəbiyyatda, həm də praktiki tibbi sənədlərdə üstünlük təşkil etmişdir. Terminoloji sahədə beynəlxalq standartlara inteqrasiyanın vacibliyi həmin dövrdə bu cür alınma morfemlərin aktuallığını qoruyub saxlamasına səbəb olmuşdur. Bununla yanaşı, bu morfemlərin istifadəsi

Azərbaycan dilində tibbi terminologiyanın sistemləşdirilməsi və elmlilik prinsiplərinə uyğun şəkildə inkişaf etdirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi.

4. Tibbi termin-söz birləşmələri – semantik və qrammatik baxımdan sabit olan, ən azı iki komponentdən ibarət olub müəyyən bir tibbi anlayışı ifadə edən terminoloji vahidlərdir. Azərbaycan tibbi terminlərinin əsas hissəsi söz birləşmələri vasitəsilə formalaşdı. Məsələn: *xəstəliyin gedişi, orqanizmin müqaviməti, dərmanların təsiri*.

Strukturuna görə tibbi termin söz birləşmələrinin növləri aşağıdakılardır:

1. Sifət + isim modeli: *xroniki bronxit, kəskin respirator xəstəlik, ürək çatışmazlığı*.

2. İsim + isim modeli: *qan dövrəni, ağciyər qişası, qaraciyər xəstəliyi*.

3. Sifət + isim+ isim + isim modeli – daha geniş strukturlu terminlər: *kəskin beyin qişası iltihabı, xroniki mədə-bağırsaq xəstəlikləri*.

Bu modellər Azərbaycan dilinin sintaktik quruluşuna tam uyğun olduğu üçün 1980-1990-cı illərdə də geniş tətbiq edilirdi.

Bu illərdə tibbi terminlərin bir qismi ixtisar formasında da işlədilmişdir. Bu, xüsusən sovet dövrü tibbi sənədləşməsində geniş yayılmışdı: *QİÇS – Qazanılmış İmmun Çatışmazlığı Sindromu* (rusca СПИД); *DNT-genomlu viruslar – DNT dezoksiribonuklein turşusu; RNT-genomlu viruslar – Ribonuklein turşusu (hüceyrədə informasiyanın genlərdən zülalə ötürülməsi)* [4, s.62].

Nəticə: Bu dövr tibbi terminologiyanın sistemləşdirilməsi, normativləşdirilməsi və standartlaşdırılması istiqamətində mühüm mərhələ olmuşdur. Tədris proqramları, dərsliklər və terminoloji lüğətlər vasitəsilə tibbi terminlər vahid sistemə salınmış, elmi-nəzəri əsasları möhkəmləndirilmişdir. Bütün bunlar göstərir ki, 1980-1990-cı illər Azərbaycan tibbi terminologiyasının müasir mərhələyə keçidində mühüm tarixi pillə olmuş, həm leksik-semantik, həm də funksional baxımdan zəngin bir baza formalaşmışdır.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev M. Tibbi terminologiyanın müasir vəziyyəti və terminoloji unifikasiya məsələləri. Azərbaycan tibb jurnalı, 1973. №6, s. 83

2. Cavadzadə M.C., Nəzərov A., İsmayılov İ.M. Uroloji xəstəliklərin farmakoterapiyası. Bakı, 1983.

3. Qasımov M. Azərbaycan dili terminologiyasının əsasları. Bakı, 1975.

4. Hüseynova N. Tibbi terminologiyada terminləşmə və determinləşmə. Terminologiya məsələləri №2, 2020. s.60-65.

5. Tağızadə T.Ə. İzahlı epidemiologiya terminləri lüğəti. Bakı, 1990.

Натаван Гусейнова

Особенности формирования и развития медицинской терминологии в азербайджанском языке в 1980-1990-х годах

Резюме

В статье рассматривается формирование и развитие медицинской терминологии в азербайджанском языке в 1980-1990-е годы. Несмотря на доминирование русского языка в научной и образовательной сферах Советского Союза, в Азербайджане предпринимаются значительные шаги по внедрению азербайджанского языка в медицинское образование и научную литературу. Анализируются лексические источники терминов (латинский, греческий, русский, арабо-персидский и тюркский), морфологические и синтаксические модели терминообразования, проблемы перевода, синонимии и отсутствие стандартизации. Исследование показывает, что этот переходный период стал основой для формирования единой национальной медицинской терминологии в постсоветское время.

Ключевые слова: медицинская терминология, азербайджанский язык, 1980-1990-е годы, медицинское образование, языковая политика.

Natavan Huseynova

*Features of the formation and development of medical terminology in the
Azerbaijani language in the 1980-1990s*

Abstract

The article examines the formation and development of medical terminology in the Azerbaijani language in the 1980-1990s. Despite the dominance of Russian in education and science under Soviet rule, significant efforts were made to incorporate Azerbaijani into medical education, literature, and terminology. The study analyzes lexical sources of terms (Latin, Greek, Russian, Arabic-Persian, and native Azerbaijani), as well as the morphological and syntactic structures used in term formation. It also examines translation challenges, synonymy, semantic expansion, and the lack of standardization in the period. The findings highlight that this transitional era laid the groundwork for establishing a unified national medical terminology system in the post-independence period.

Key words: *medical terminology, Azerbaijani language, 1980-1990s, medical education, language policy.*

Çapa tövsiyə edən:

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu

Rəyçilər:

*dosent S.Quliyeva
dosent S.Novruzova*